

MJSS

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 6. 2022. Issue 2.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem **782**.

MJSS

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 6. 2022. Issue 2. Podgorica, December 2022.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 6. 2022. Issue 2. Podgorica, December 2022.

CONTENTS:

HOW RUSSIA PROMOTES PRO-RUSSIAN AND ANTI-WESTERN PROPAGANDA
IN THE BALKANS?

NARRATIVES OF SPUTNIK SRBIJA ON MONTENEGRO

Takuya NAKAZAWA..... p. 177.

THE ROLE OF THE ITALIAN COMMUNIST IN THE POLITICAL PROCESSES IN
ITALY AND EUROPE (1945–1978)

Luka FILIPOVIC..... p.197.

THE PAST IS UNPREDICTABLE: THESIS ON THE CONSTRUCTION OF HISTORICAL
MEMORY

Srdja PAVLOVIC..... p.225.

YUGOSLAVIA AND TRIANGULAR DIPLOMACY

Sanja RADOVIC p.249.

CARDINAL KOLLONITSCH'S RECOMMENDATION LETTER REGARDING THE
APPOINTMENT OF MARKO ZORČIĆ AS THE NEW UNIATE BISHOP OF MARČA

Mario ŠAIN..... p.271.

A NEW STATE ON OLD ROOTS – Book review: Živko Andrijašević, The History
of Montenegrin Statehood

Adnan PREKIC..... p.305.

BETWEEN SCYLLA AND CHARYBDES – HOW TO LEARN ABOUT
TOTALITARIANISM IN MONTENEGRO

Filip KUZMAN..... p.311.

ĐILAS AND MONTENEGRO – THE LAST EPISODE - Book review: Decay and war
– the diary of Milovan Đilas 1989-1995

Adnan PREKIC..... p.321.

DISAGREEMENT – Presentation of the project „Disagreement” - Cultural Center Belgrade Sanja RADOVIC	p.331.
DIPLOMATIC OVERVIEW – Book review: Branko Lukovac, Memories of a Diplomat Adnan PREKIC	p.335.
A BROAD ANALYSIS OF THE DISSOLUTION OF SFRJ – Book review: Yugoslavia – chapter 1980–1991 Balsa KOVACEVIC	p.347.
MONTENEGRO ON OTTOMAN AND EUROPEAN MAPS – Exhibition view: „Montenegro on Ottoman and European maps” Admir ADROVIC	p.355.
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	p.363.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 6. 2022. Issue 2. Podgorica, Decembar 2022.

SADRŽAJ:

KAKO RUSIJA PROMIVIŠE PRORUSKU I ANTIZAPADNU PROPAGANDU NA BALKANU?

NARATIVI SPUTNIKA SRBIJE O CRNOJ GORI

Takuya NAKAZAWA..... str. 177.

ULOGA ITALIJANSKIH KOMUNISTA U POLITIČKIM PROCESIMA U ITALIJI I EVROPI (1945–1978)

Luka FILIPOVIĆ..... str.197.

PROŠLOST JE NEPREDVIDIVA: TEZE O KONSTRUKCIJI ISTORIJSKOG PAMĆENJA

Srđa PAVLOVIĆ..... str.225.

JUGOSLAVIJA I TRIANGULARNA DIPLOMATIJA

Sanja RADOVIĆ..... str.249.

PISMO KARDINALA KOLONIČA O IMENOVANJU MARKA ZORČIĆA ZA MARČANSKOG UNIJATSKOG EPISKOPA

Mario ŠAIN..... str.271.

NOVA DRŽAVA NA STAROM KORIJENU – Prikaz knjige: Živko Andrijašević, Istorija crnogorske državnosti

Adnan PREKIĆ..... str.305.

IZMEĐU SCILE I HARIBDE – KAKO UČITI O TOTALITARIZMU U CRNOJ GORI

Filip KUZMAN..... str.311.

ĐILAS I CRNA GORA – POSLJEDNJA EPIZODA – Prikaz knjige: Raspad i rat – dnevnik Milovana Đilasa 1989–1995

Adnan PREKIĆ..... str.321.

NEPRISTAJANJE – Predstavljanje projekta „Nepristajanje” – Kulturni centar Beograd

Sanja RADOVIĆ..... str.331.

DIPLOMATSKI OTISAK – Prikaz knjige: Branko Lukovac, Sjećanja jednog diplomate

Adnan PREKIĆ..... str. 335

ŠIRA ANALIZA RASPADA SFRJ – Prikaz knjige: Jugoslavija – poglavlje 1980–1991

Balša KOVAČEVIĆ..... str.347.

CRNA GORA NA OSMANSKIM I EVROPSKIM KARTAMA – Prikaz izložbe: „Crna Gora na osmanskim i evropskim kartama”

Admir ADROVIĆ..... str.355.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.366.

Review

CRNA GORA NA OSMANSKIM I EVROPSKIM KARTAMA

Prikaz izložbe: „Crna Gora na osmanskim i evropskim kartama“

Admir ADROVIC¹

Izložba pod nazivom „Crna Gora na osmanskim i evropskim kartama“, u organizaciji Narodnog muzeja Crne Gore, otvorena je 08. jula 2022. godine u Crnogorskoj galeriji umjetnosti „Miodrag Dado Đurić“ na Cetinju. Na izložbi je prikazano 26 različitih karata, koje obuhvataju period od XVI vijeka do 1912. godine. Osmanske i evropske karte na kojima je prikazana Crna Gora su iz kolekcije „David Rumsey Map Collection“ i fonda „Haritalar“ Državnog arhiva Predsjednika Republike Turske. Sama izložba je vizuelno-empirijskog reperkusija istraživačkog napora mr Admira Adrovića i Filipa Kuzmana, kustosa Narodnog muzeja Crne Gore, čime se po prvi put kod nas prezentuje kartografsko nasljeđe osmanskih izvora.

U odnosu na dug istorijsko-razvojni put geografske karte, od najprimitivnijih kartografskih crteža pećinskih ljudi do štampanih modernih kartografskih djela različitog sadržaja i namjene, rađenih na strogoj naučnoj osnovi, danas smo, s jedne strane, svjedoci ne samo kontinuirane dinamizacije tehnoloških postignuća ekspanzivno kulminiranih u mogućnostima digitalne manipulacije sa iskustvom interaktivne karte, već i potrebama jednog spoznajno-retroaktivnog angažmana u sagledavanju kartografski mapiranih fenomena iz drugih istorijsko-kartografskih nasljeđa u odnosu na ovdašnje, postojeće – relevantne izvore ove geografske discipline.

Od arhaike prvih mapa, nastalih u antičko doba na različitim podlogama, mapa tada poznatih gradova poput Vavilona ili njihovih širih okruženja, Zemlja

1 Admir Adrović – (1983.) Skoplje. Završio je osnovne studije istorije i geografije u Nikšiću, a magistarske studije iz istorije novog vijeka u Istanbulu. Autor je više naučnih radova. Živi i radi u Podgorici.

se tretirala i kao ravna površina, dočim se javlja mapa Svijeta za koju se mislilo da ima nekakav sferni oblik i za čiju su izradu bili zaduženi Grci iz helenističkog doba. Većina njih nije sačuvana, već se u istorijsko-empirijskom hodu rekonstruiše, poput Ptolomejeve karte svijeta, koja je od rimskog perioda kada je nastala, pa kroz čitav srednji vijek, bila vodeća mapa, sve do velikih geografskih otkrića novog vijeka.

Naime, pored zastupljenosti Crne Gore i njenog prostora na najstarije poznatim kartografskim djelima, u prilici smo da se ovdašnjoj naučnoj i laičkoj javnosti u vidu promotivne izložbe predstave strateški važne, do sad nepoznate, a time i od sada dostupne geografske karte Crne Gore iz osmanskih izvora epohalnog raspona od XVI do XX vijeka.

DAVID RUMSAY KOLEKCIJA KARATA

Kolekcija karata Dejvida Ramseja (David Rumsay) je pokrenuta prije više od 35 godina i sadrži više od 150.000 karata. Kolekcija se fokusira na rijetke karte Sjeverne i Južne Amerike od XVI do XXI vijeka, kao i karte svijeta, Azije, Afrike, Evrope i Okeanije. Kolekcija obuhvata atlase, globuse, zidne karte, džepne mape, knjige istraživanja, pomorske karte i razne kartografske materijale uključujući džepne, zidne, dječije i rukopisne karte. Mape su jedinstveno pogodne za skeniranje visoke rezolucije zbog velike količine detaljnih informacija koje sadrže. U svom originalnom obliku, karte i atlasi mogu biti veliki, delikatni i nezgrapni. Digitalizacija povećava njihovu dostupnost, pomaže da se produži životni vijek minimiziranjem rukovanja.

Rumseyeva kolekcija otvorena je za javnost još od 1996.

Crnogorska obala je još od XVI vijeka prikazivana na kartama kao dio istočne jadranske obale. Ona je bila prisutna u posebnoj produkciji venecijanskih portulana, izolara ili atlasa od XIV do XVIII vijeka. Sedam je karata na izložbi, iz Rumseyeve kolekcije, koje prikazuju obale Jadrana, tj. Jadransko more.

Jedne od najstarijih karata koje prikazuju crnogorsku obalu, a pripadaju Rumsey kolekciji, jesu karte Nicolasa Sansona i njegovog sina Gijoma. Nicolas je rođen u staroj pikardijskoj porodici škotskog porijekla, a školovao se kod isusovaca u Amiensu. Kartografsku karijeru započeo je vrlo rano, sa samo 18 godina, kada je izradio kartu Galije čime je stekao naklonost kardinala Rišeljea, a zatim i francuskog kraljevskog dvora. Kartografskim izdavaštvom aktivnije se počinje baviti 1627.

godine kada je izdana dotjeranija Galilee antiquae descriptio geographica, a 1632. u saradnji s graverom M. Tavernierom izdaje i Carte géographique des postes qui traversent la France. Karta u kojoj je prikazana obala Dalmacije (9741346) i evropski dio Osmanske imperije (9741340) nalazi se unutar veoma rijetkih izdanja Sansonovih mapa, koje je objavio njegov sin Gijom Sanson. Naslovna stranica atlasa je datirana na 1697. godinu, ali posljednji datum na karti u atlasu je 1709. Atlas je štampan na francuskom i latinskom, i to u tri toma.

U čast preminulog Nicolasa Sansona, kartografi Alexis Hubert Jaillot i Pierre Mortier su 1708. godine napravili Atlas Nouveau (Novi atlas) sa 169 karata, sa dijagramima, stranicama teksta, ukrašenim naslovima i indeksom mjesta. Atlas je najimpresivniji po svom gabaritu i broju karata, kao i po tome što je bio ažuriran za svoje vrijeme. Pažnju nam je privukla jedna karta pod nazivom Le Golfe de Venise (12178210). Karta prikazuje Mletačku Republiku, tj. njenu teritoriju na Jadranu. U donjem lijevom uglu stilski su lijepo prikazani planovi svih fortifikacija koje je Venecija posjedovala. Između ostalih prikazani su planovi tvrđava Ulcinj (Dolcigno), Herceg Novi (Castel Nuovo), Kotor (Cattaro), Budva (Budua) i Bar (Antivari). Interesantno je da su tvrđave Ulcinj i Bar prikazane kao mletačke, iako su ta dva grada Osmanlije osvojili još 1571. godine.

Francuski hidrograf Žozef Ru objavio je svoju detaljnu kartu Mediterana („Carte de la Mediterranee...”) u Marseju 1764. godine. Sastoji se od 12 listova, na kojima su označeni svaki zaliv, luka, sidrište i dubine na obali. Iste godine Ru je objavio lučki indeks, odnosno svesku od 170 strana sa zasebnim mapama lokacija na obali Sredozemnog mora. Na strani broj 70 prikazana je karta Bokokotorskog zaliva (9742072).

Pored navedenog, na tri karte je prikazana Crna Gora unutar Balkanskog poluostrva.

Autor karte Aaron Arrowsmith je prikazao kako je bio podijeljen Balkan tokom vladavine Rimske imperije. Teritoriju današnje Crne Gore pokriva rimska provincija Prevalitana sa nazivima ilirskih plemena Labeata, Enhelajaca, Autarijata... Interesantno je da su na mjestu današnje Podgorice prikazana dva mjesta: Alata i Birzminijum, iako je u našoj historiografiji zastupljeno mišljenje da su Alata i Birzminijum jedno mjesto, tj. da su to stari nazivi za Podgoricu. U drugoj karti Arrowsmith prikazuje regionalne političke granice, fine detalje u imenovanju

većih gradova, planinskih lanaca, jezera i rijeka. Reljef je prikazan šrafama. Mapa pokriva evropski dio Osmanske države, odnosno Rumeliju, kako su je oni zvali, koja tokom ranog XIX vijeka obuhvata i balkanske regione Bosne, Hercegovine, Crne Gore, Albanije, Tesalije, Makedonije, Bugarske, Vlaške i Srbije. Takođe, prikazuje djelove Mađarske, Transilvanije i Dalmacije. Unutar Crne Gore ucrtano je Cetinje, Komani i Pješivci (Piessori). Granice su iscrtane različitim bojama. Glavni meridijan je Grinič.

KOLEKCIJA OSMANSKIH KARATA

U XVI vijeku, sukobi Osmanlija sa Habsburškim carstvom na Zapadu i Safavidima na Istoku dobili su puni zamah. Tokom ovog perioda, osmanske vladajuće elite artikulisale su imperijalne pretenzije osmanske dinastije na univerzalno vođstvo, predstavljajući osmanske sultane kao nove osvajače svijeta.

Putnici, istoričari, pomorski kapetani, kartografi, pjesnici i astrolozi pomogli su u ovom poduhvatu stvarajući posebnu geografsku literaturu. Iako je poznato da su vladari u srednjovjekovnoj i novovjekovnoj Evropi naručivali geografska djela kako bi projektovali svoje imperijalne težnje, bogata zbirka sačuvanih osmanskih geografskih izvještaja nikada ranije nije imala isti analitički tretman, vjerovatno zato što Osmanlije nijesu učestvovali u takozvanom „dodu istraživanja”.

Prikazujući geografske i političke karakteristike Sredozemlja, osmanski geografi su prikazali Osmansku državu kao vladara cijelog svijeta. Oni su preinačili dostupno geografsko znanje i promovisali „veličanstvenost“ osmanskih sultana. Projektovali su Osmansku imperiju kao centar svemira kojim su vladali.

Jedan od takvih „projektanata” je bio i Piri Reis.

Ahmet Muhittin Piri, poznatiji kao Piri Reis, bio je osmanski mornar, koji je živio krajem XV i početkom XVI vijeka. Rođen je na Galipolju 1470. godine, a umro 1554. godine u Kairu. Bio je veoma aktivan na moru kao kapetan osmanske flote na Sredozemlju. Stečena iskustva sa plovidbi, dragocjene podatke o mjestima gdje je bio, zapisao je u knjizi „Kitab-i Bahriye”, koju je pisao u periodu od 1511. do 1521. godine

Piri Reis je bio posebno precizan i detaljan u svojim savjetima za plovidbu. Značajan napredak u kvalitetu kartografskog prikaza i opisa omogućilo je njegovo veliko životno i plovidbeno iskustvo. Moreplovcima je pružao korisne podatke o vjetrovima, sidrištima, opasnim plićacima i podvodnim grebenima. Upozoravao

je na korisne informacije, kao što su izvori pitke vode i ruševine, odnosno dobra skloništa. Navodio je veličinu pojedinih luka, njihovu mogućnost za sidrenje brodova, ukazivao na prečice i kanale, kao i na obalne oznake korisne za terestričku navigaciju. „Kitab-i Bahriye” je pravi plovidbeni priručnik Jadranskog mora u XVI vijeku.

On je između ostalih opisao i crnogorsku obalu. Dao je veoma bitne podatke sa aspekta istorijske geografije, opisujući istočnu i zapadnu obalu Jadrana. Tada su Osmanlije umjesto imena Jadransko more koristili naziv Venecijski zaliv. Piri Reis je napisao sljedeće u vezi sa ovim dijelom: „Na udaljenosti od 24 milje od tvrđave Lješ nalazi se rijeka Bojana. To je veoma velika rijeka gdje mogu kroz nju proći brodovi. Bojana je najveća rijeka, nema veće od nje u ovom dijelu. Rijeka Bojana teče i prolazi pored Skadra [Piri Reis koristi tadašnji zvanični naziv za Skadar, a to je Arnavud İskenderiyesi ili Albanska Aleksandrija. U Osmanskoj državi su postojale tri Aleksandrije tj. İskenderiye. Jedna, veća, se nalazila u Kairu, druga pod nazivom Iskenderun u Maloj Aziji, na istočnoj obali Sredozemnog mora i treća u Albaniji. Od XVIII vijeka ovo ime se sve manje koristi, a sve više se upotrebljava naziv İškodra, odnosno Skadar.] i uliva se u more.”²

Na karti se sjeverozapadno od ušća Bojane u more nalazi mjesto koje se zove San Đovan (Sv. Jovan). Pored imena je nacrtan jedrenjak, pa se pretpostavlja da je to mjesto služilo kao pristan. Danas postoji mjesto u Albaniji, ali istočno od ušća Bojane u Jadran, koje se zove Šenđin (alb. Shëngjin – „Sveti Jovan”, ital. San Giovanni di Medua). Pretpostavka je da je Piri Reis pogrešno ucrtao to mjesto na karti. Odmah pored San Đovana je tvrđava Ulcinj (Kal‘a-i Tülgün). Na pola puta od Ulcinja do Bara, ucrtano je mjesto koje se zove Dulćini. Ne zna se koje je mjesto pod tim imenom. Postoji pretpostavka da je možda mislio na mjesto Stari Ulcinj, koje se pominjalo i na nekim mletačkim kartama iz tog perioda. Piri Reis je zapisao sljedeće: „Sjeverozapadno od ove tvrđava (Ulcinj prim. prir.) se nalazi Antibari (Kal‘a-i Antibari), još jedna tvrđava koja pripada Veneciji. Između obala Rumelije i malog ostrva zapadno od tvrđave nalazi se pristan. Na ovom mjestu bi se željezo (sidro) moglo čvrsto zadržavati.” Piri Reis je ovdje mislio na tvrđavu koja je danas poznata kao Stari Bar. Pretpostavlja se da je u XVI vijeku, u podnožju Antibarija postojao pristan za jedrenjake.

² Vidi: Evliya Çelebi in Albania and adjacent regions: Kosova, Montenegro, Ohrid / the relevant sections of the seyahatname ed. with translation, commentary and introduction Robert Dankoff, Robert Elsie, Leiden, 2000, s. 27–57.

Piri Reis navodi da je razmak između tvrđave Antibari i Budve oko dvadeset milja. „Ispred tvrđave Budva nalazi se jedno malo ostrvo. [Piri Reis je mislio na ostrvce Sveti Nikola, iako nigdje nije naveo ime.] Sa istočne strane ostrva može da se uđe i u sredini ostrva, usidreni brodovi u zavisnosti od vjetra mogu se palamarima vezati sa svih strana.” Prema Piri Reisovom zapisu, tvrđava Budva se nalazi na malom poluostrvu, u prelijepom malom zalivu, gdje je obala poput čipke sa tamnozelenim padinama.

U sljedećoj karti dominira Kotorski zaliv sa gradom Kotorom. Piri Reis ga opisuje ovim riječima: „Kotor je tvrđava koja se nalazi na kraju zaliva dužine 18 milja. Pripada Veneciji. Iznad tvrđave se nalazi planina. Sva toplota sa ove planine poslijepodne ulazi unutar tvrđave i zbog toga je veoma toplo, jer je mjesto okrenuto prema suncu. Sa obje strane ove planine teku dvije rijeke koje se ulivaju u zaliv. Ova planina je značajna kao smjernica. Iz daljine izgleda poput savijenog konja. Ispred ove tvrđave prolaze veliki brodovi, tako da je značajna kao luka.”

U daljem izlaganju Piri Reis pruža informacije o zapadnom dijelu zaliva. „Na zapadnoj strani zaliva postoje sela koja pripadaju tvrđavi Nova. Ispod sela se nalazi jedan mali zaliv. U tom malom zalivu postoji jedna tvrđava pod nazivom Kajnula (može se pročitati i Kanjola), u kojoj žive muslimani”.

Piri Reis nije naveo nazive sela koja se nalaze u zapadnom dijelu zaliva. Zaliv koji se nalazi ispod sela, mogao bi biti Risanski. Tvrđava koja se nalazi na kraju zaliva, na karti je upisana pod nazivom Fijola, i velika vjerovatnoća je da se radi o današnjem mjestu Bijela. Nepoznanica je da li je mjesto Kanjola koje je Piri Reis zapisao u stvari Fijola, koja je ucrtana na karti.

„Sa južne strane pomenute tvrđave nalazi se Kastel Nova. Stanovništvo je muslimansko. Od njega je tvrđava Kotor udaljena 20 milja. Nova je tvrđava koja se nalazi na istočnoj morskoj obali. Ispred tvrđave se nalaze brodovi. Preko puta se nalazi Porto Delarose [Ovdje se radi o Rosama, malom naselju koje pripada opštini Herceg Novi i nalazi se na poluostrvu Luštica u Bokokotorskom zalivu.] čiji je pristan napravljen od gvozdених palamara.”

U Osmanskom arhivu Predsjedništva Republike Turske pored dokumenata nalazi se i fond Haritalar (Karte) u kome je pohranjeno 2.597 karata.

Posljednjih godina Osmanski arhiv postepeno digitalizuje i objavljuje hiljade

karata u svom fondu klasifikovanim pod kodom HRT, odnosno Haritalar, koja je turska riječ za geografske karte. Pošto je ovo permanentni proces, broj karata dostupnih istraživačima će vjerovatno stalno rasti. Materijal se dodaje u fond čim se skenira, mada je veliki broj karata u veoma lošem stanju i takve nijesu dostupne istraživačima.

U katalogu su objavljene 23 karte na kojima je prikazana teritorija današnje Crne Gore, a koje se odnose na 16 tematskih cjelina. Karte su nastale u periodu od 1853. godine pa sve do kraja Prvog balkanskog rata 1912. godine.

Sve karte se uglavnom fokusiraju na teritoriju današnje Crne Gore. Izbor vremenskog perioda bio je diktiran dostupnošću karata i sposobnosti da se obuhvati razvoj osmanske kartografije u periodu reformi i modernizacije u Osmanskoj državi. Geografsko područje Crne Gore koje je predstavljeno na kartama, privuklo je značajnu pažnju u Istanbulu, posebno tokom vladavine sultana Abdulhamida II (1876–1909), u vrijeme kada se teritorija Osmanske države smanjivala, kao rezultat spoljnog pritiska evropskih sila i oslobodilačkih pokreta balkanskih naroda unutar Imperije.

Što se tiče formata, mape koje su prezentovane na izložbi kreću se od onih koje prikazuju teritoriju Crne Gore, kao dio većeg osmanskog imperijalnog domena, do mapa većih razmjera, posvećenih određenim djelovima Crne Gore, naročito pograničnim djelovima, nakon razgraničenja Crne Gore i Osmanske države iz 1856. godine.

Uz svu svoju vizuelnu nepoznatost, osmanske karte se gotovo ne razlikuju od mapa zapadnoevropskih država. One vjerno prenose oblik terena, tj. geografske površine i oblikovane su zamislama, ideologijom i emocijama njihovih tvoraca, pa je gotovo sigurno da su se koristile i kao propagandni materijal, te su obilovale greškama. Međutim, karte koje su predmet ove izložbe, dovode u pitanje ono što znamo o aktivnostima Osmanske države na ovom području i njenim različitim inicijativama tokom perioda koji se razmatra.

Palmira Brumett, poznata američka historičarka, primijetila je da se osmanska kartografija oslanjala na „tradicije Istoka, Zapada i svega što je između” i da je nastala u XV vijeku iz islamskih, vizantijskih i evropskih tradicija da bi razvila svoj jedinstveni stil. Ovo snažno sugerše da su osmanski kartografi u XVI vijeku u Carigradu znali da prave karte koristeći najbolje raspoložive alate za mjerenje i

crtanje, koje su djelimično pozajmljivani iz Evrope. Tokom XVII vijeka osmanska kartografija je sve više dolazila pod zapadni uticaj, sve dok u XVIII i XIX vijeku nije izgubila većinu svojih zastarjelih kartografskih karakteristika i zamijenila ih evropskim. Usvajanje evropske kartografske prakse u vojnoj kartografiji išlo je sporo i neujednačeno, tako da su u prelaznom periodu tradicionalna osmanska i savremena evropska praksa bitisale rame uz rame.

Međutim, čak i u modernom periodu, cilj osmanskih kartografa nije uvijek bio da naprave tačne, precizne „naučne” karte. Često su pravili karte za propagandne i razne administrativne i birokratske potrebe i za zadovoljavanje zahtjeva elite sa Bosfora.

Ipak, bilo bi pogrešno posmatrati osmansku kartu samo iz perspektive moderne evropske kartografije. Ono što je neophodno jeste bolje razumijevanje ciljeva osmanskih kartografa i publike kojoj su te karte bile namijenjene, kao i ideologija koja stoji iza geografskih karata i njihovog načina proizvodnje, da bi se imala jasnija perspektiva o tome kako je kasna osmanska elita definisala svoje ideološke potrebe i politiku i kako je razumjela i koristila karte.

Ovdje obrađene karte ilustruju u kojoj mjeri je osmanska kartografija u drugoj polovini XIX i početkom XX vijeka zadržala svoju individualnost u pogledu karakteristika njihovih karata i metoda njihove izrade.

Izložba je dala uvid u djelimični inventar starih karata Crne Gore, koje su nastale u 500-godišnjem razdoblju od strane evropskih kartografa. Naročito estetsku vrijednost izložbi i katalogu nadasve daje bogatstvo ilustracija. Uzevši u obzir sve navedene kvalitete, osim podataka, izložba i katalog Crna Gora na osmanskim i evropskim kartama može poslužiti i kao edukativno sredstvo mogućnosti nadogradnje, proširivanja naučno-saznajnih vidokaza sadašnjih i svih budućih generacija geografa, kao i onih koji se tom tematikom bave.